

Editorial

Sa mga batan-on karon, kung hisgutan ang kalasangan, ang kasagarang larawan nga ilang mahunahuna-an mao ang bukid, kay wala na man sila nakaabot sa mga kalasangan nga naa pa sa patag. Una midagsang ang mga day-ung lumulupyong gikan sa Visayas ug Luzon panahon sa Amerikahong pagdumala sa nasud hangtud sa panahon ni Presidente Ramon Magsaysay, ang Mindanaw nalukop pa og kalasangan. Apan tungod sa pagpasagad sa kagamhanan ug mga kompanya sa *logging*, nahurot dayon kini sulod lang sa pipila ka mga dekada.

Ang pagpasagad bunga sa walay paghatag og igong pagtagad sa mga posibleng implikasyon o dangatan sa kalambuan sa nasud diha sa atong kinaiyahan. Sa dihang gipakusog ang industriya sa logging, wala gitan-aw kon unsa ang mahinungdanong papel sa kalasangan isip usa ka ekosistema sa atong ekolohiya. Tungod sa maong pagpasagad, hilabihan gayud ang kadaut nga nadalit niini sa kinaiyahan ug katawhan sa Mindanaw.

Usa usab sa mga hinungdan sa paspas nga pagkadaut sa atong kinaiyahan sa Mindanaw mao ang kakulang sa kaamguhang pangkinaiyahan sa atong katawhan. Tungod niini padayon kitang nagguba sa mismong kabuhatan nga mao man unta kini ang usa sa nagahatag kanato og kinabuhi. Tungod niining kakulang sa maka-kinaiyanhong kahibalo, susama kita'g bitin nga hinayhinay'ng nagaka-on sa atong kaugalingong ikog. Sa dili madugay ato unyang mamatikdan nga gi-anam diay nato og kaon ang atong kaugalingon, apan ulahi na ang tanan.

Niining *primer*, atong ilhon ang papel sa atong kalasangan diha sa atong ekolohiya, unsa ang labing mahinungdanong ginadalit niini, unsa na ang kahimtang niini ug unsa man ang atong mabuhay aron maundang na ang pagpu-o sa atong nahabiling kalasangan nga sa kinabuhing tuburan.

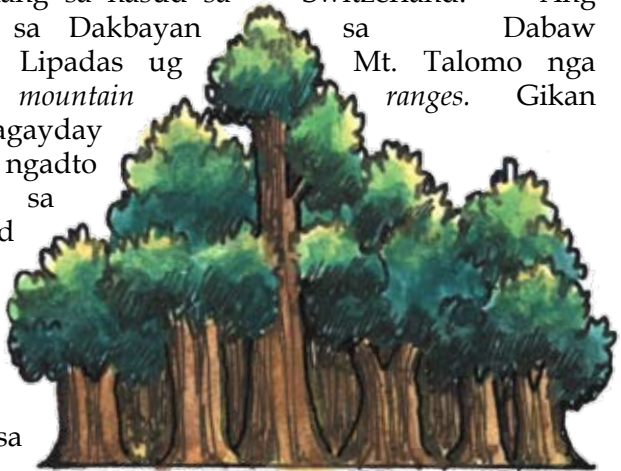
Ang kalasangan sa atong kinaiyahan

Ang Pilipinas usa ka tropikal nga nasud tungod kay aduna kini'y duha lamang ka matang sa klima, ting-ulan ug ting-init. Isip tropikal nga nasud, aduna kita'y unom ka mga ekosistema nga mao ang mosunod:

- 1) Kalasangan o *forest ecosystem*
- 2) Kasagbutan o *grassland o marginal land ecosystem*
- 3) Kaumahan o *farmland ecosystem*
- 4) Katubigan o *inland water ecosystem*
- 5) Kasyudaran o *urban area ecosystem*
- 6) Kabaybayonan ug kadagatan o *coastal and marine ecosystem*

Niining mga ekosistema, ang kalasangan mao ang labing mahinungdanon tungod kay mao ra kini ang adunay kapasidad sa pagkonserva og tab-ang nga tubig. Panahon nga adunay ulan, dawaton sa mga dahon sa kalasangan ang tubig ulan ug hinayhinay nga ipadagayday ngadto sa yuta sa ubos. Sa siging suyop sa yuta sa tubig, maporma niini ang *aquifer* o sapa sa ilalum sa yuta. Sa mga bukid nga anaa pa'y kalasangan, ang kilid niini kasagaran adunay mga tubod diin nagadagayday ang tin-aw nga tubig. Kining maong matang sa kalasangan ang gitawag usab og *watershed*. Matawag usab kini og *rainforest* ug mao kini ang nagahatag og tubig sa mga kasapaan, lawa ug pang-irigasyon.

Ang nindot nga ehemplo niini mao ang tubig sa Dakbayan sa Dabaw nga ika-duha sa labing taas og kwalidad nga tubig sa tibuok kalibutan, sunod lamang sa nasud sa Switzerland. Ang dagkong watershed sa Dakbayan sa Dabaw nahamutang sa Mt. Lipadas ug Mt. Talomo nga kabahin sa Mt. Apo *mountain ranges*. Gikan niini, ang tubig nagadagayday sa iyang mga aquifers ngadto sa ilalum sa yuta sa Dumoy, Toril. Tungod sa kalayo sa distansiya nga paga-agian sa tubig, limpiyo kaayo kini kay masala man sa mga bato ug balas nga maagi-an niini sa ilalum sa yuta.

Sa mga tuig 1960s, mahimong mo-ugbok lang og tulo ka pe (3 feet) nga tubo ug adunay na'y tin-aw kaayong tubig nga motu-asik paggawas sa tubo (*free flowing water*).

Gawas sa tubig, ang kalasangan nagahatag usab kanato og kahoy aron himuong balay ug mga *furniture*. Ang kalasangan mao usab ang kakuhaan og mga pagkaon kay daghan man ang kakahoyan sa lasang nga makaon ang bunga. Ang mga prutas nga atong ginakaon karon sama sa papaya, mangga, nangka, durian, ug uban pa, gikan sa mga kahoy nga kabahin sa atong kalasangan. Sa kalasangan makuha usab ang daghang matang sa mga ihalas nga mananap nga makaon. Alang sa mga Lumad, ang kalasangan mao ang tinubdan sa kinabuhi ug lambigit sa ilang kultura. Mao kini ang ilang *grocery store* ug *drug store* kay dinhi man nila ginakuha ang ilang mga pagkaon ug tambal alang sa mga sakit. Ang lasang ang nagasilbi usab nga *flood control* kay mapugngan man niini ang pagda-inod sa yuta (*soil erosion*) panahon sa kusog kaayo nga ulan. Ang kalasangan mao usab ang nagalimpyo sa *polluted* natong hangin ug nagapabugnaw niini. Dungag pa, ang kalasangan mao ang pinuy-anan sa libo ka libo nga mga mananap, insekto, kahoy, tanum, ug uban pa.

Ang Pilipinas ang usa sa pipila ka mga nasud sa kalibutan nga taas kaayo og *biodiversity* o nagkalain-laing mga buhing binuhat nga nagapuyo niini. Usa kita sa aduna'y ginatawag nila nga *mega-biodiversity* sa kalibutan. Sa usa ka ektaryang lasang sa atong nasud, mas daghan pa ang mga buhing binuhat dinhi kay sa tibuok nasud sa Amerika. Daghan pa kita'g mga insekto nga walapaganinadiskobre, nahatagan og pangalan ug narekord.

Unsa na man ang kahintang karon sa atong kalasangan?

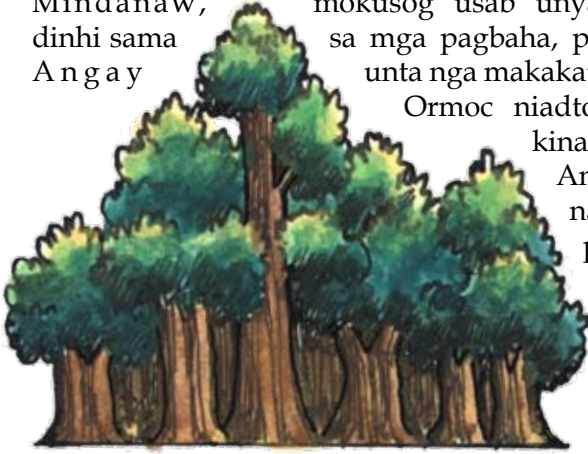
Isip usa ka tropikal nga nasud, nagakinahanglan kita'g 54 porsyento nga *forest cover* o sa ato pa sobra katunga sa atong yuta ang angayang kalasangan aron maayo ug balanse ang atong ekolohiyang kahintang. Niadtong 1900, ang nasud adunay 21 milyones ektaryas nga kalasangan, apan karon, aduna na lamang mga 6 milyones nga nabilin. Ang pagkunhod sa atong *old-growth forest* gikan 70 porsyento ngadto sa 18 porsyento sulod sa mga 100 ka tuig ang posibleng labing paspas sa tibuok kalibutan. Ang Mindanaw sa pagkakaran, aduna na lamang mga 20.17 porsyento nga *forest cover* nga mokabat sa 2,053,834 ka ektarya. Ang mosunod mao ang ulahing datus (2000 ug 2005) sa atong *forest cover* sa matag rehiyon:

Region	Total land area (ha)	Forest cover (ha)	% Forest cover (2000)	% Forest cover (2005)	% Decrease of Forest Cover
Region IX	1,599,734	178,721	27.0	11.17	-58.63
Region X	1,403,293	335,963	50.0	23.94	-52.12
Region XI	2,693,274	420,499	68.0	15.61	-77.04
Region XII	1,437,274	346,593	51.0	24.11	-52.73
Region XIII	1,884,697	523,292	55.5	27.76	-50.00
ARMM	1,160,829	248,766	29.0	21.43	-36.10

Tinubdan: National Statistics Office, Population Reference Bureau and Environmental Science for Social Change.

Ang paspas nga pagkunhod sa *forest cover* sa mga rehiyon sa Mindanaw nagapasabot lamang nga aduna na sa kritikal nga kahintang ang atong mga kalasangan. Apan bisan pa niini, gihunong gihapon ang *total log ban* sa Mindanaw niadtong 2005, una nihawa si Sec. Mike Defensor sa Department of Environment and Natural Resources (DENR). Ang iyang rason, “kay naa pa ma’y kahoy nga maputol.” Tungod niining maong balaod, nibalik gilayon ang mga kompanya sa pagpamutol og mga kahoy sa Mindanaw. Sa pagkakaran, mao kini ang kahingawa sa katawhan sa Agusan ug Surigao sa CARAGA Rehiyon lakip na ang Rehiyon XI o Davao Rehiyon ug Rehiyon IX o Zamboanga Peninsula, tungod kay nikusog pagsamot ang *illegal logging*. Bintaha unta kadtong anaa pa’y *total log ban* kay dali ra man pagtino sa *illegal logging*, apan karon lisod na kaayo kay mahimo mang palusuton ang mga troso sa mga *checkpoints*. Lisod man gani kontrolahon ang *illegal logging* niadtong naa pa’y *total log ban*, labaw na karon nga giwala na kini.

Dili unya ikatingala nga sa pagbalik og kusog sa logging sa Mindanaw, mokusog usab unya ang mga katalagman dinhi sama sa mga pagbaha, paglunop, ug paghuwaw. Ang ay unta nga makakat-on na kita sa nahitabo sa

Ormoc niadtong 1991 diin 8,000 ka kinabuhi ang nawagtang.

Angay nga makamatngon na kita sa nahitabo sa

probinsiya sa Aurora ug Quezon sa Luzon

diin sobra libo ang nangamatay sa

flashfloods niadtong 2004.

Angay nga nakapupo o makakuha na kita og pagtulun-an sa

nahitabo sa St. Bernard sa Southern Leyte diin tibuok barangay ang nalubong sa *landslide* niadtong 16 Pebrero 2006.

Kon adunay pagbaha, paglunop, daghang kaumahan ang madaut ug maghatag og dakong piligro sa kasegurohan sa pagkaon (*food security*) sa Mindanaw. Kon paspas ang pagda-inod sa tabunok nga yuta panahon sa ting-ulan dako ang epekto niini sa atong mga mag-uuma ug sa atong kapasidad nga mahimong masinaligon sa kaugalingon.

Sa mga katuigan sa 1988-1992, ang kagamhanan naglunsad sa dinagkong Contract Reforestation Program diin nihulam kini og \$240 milyones dolyares gikan sa Asian Development Bank ug sa Overseas Economic Cooperation Fund of Japan (Pasicolan, et. al., 1997). Ang tumong sa maong programa mao ang *pag-reforest* og 225,000 ka ektaryang nagusbat nga kayutaan. Ang similya sama sa Gmelina, Mahogany, Eucalyptus, ug uban pa, gitanum sa mga kalasangan tungod kay paspas kini motubo apan ang mga maong similya langyaw sa Pilipinas. Apan, nakit-an nga palpak ang maong programa tungod kay mokabat pa lang 10 porsyento ang natuman gikan sa gi-target nga kayutaan alang sa *reforestation*.

Usa ka nindot nga stratehiya ang reforestation aron mahibalik ang mga nagkunuhod nga kalasangan apan ang pagpananum og mga similya nga langyaw sa nasud dili tubag sa maong pangandoy.

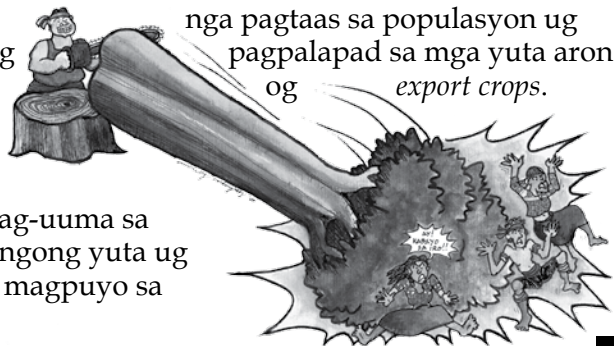
Ang pagpananum og mga langyaw'ng similya mamahimong hinungdan sa pagkawala sa biodiversity. Labing daku ang epekto ang mamahimo niini sa mga mananap, insekto, kalanggaman, kahoy, tanum, kabulakan ug uban pa sulod sa mga kalasangan. Sa padayon nga pagpananum og mga langyaw'ng similya magkagamay ang mga *species* nga anaa sa kalasangan tungod kay dinhi sila nagasalig sa ilang mga pagkaon. Kung mapulihan na ang mga nitibong kahoy sulod sa kalasangan magsugod pod og pangawala ang mga nagpuyo sulod dinhi.

Nganong naingon niini ang kahimtang sa atong inahang kinaiyahan?

Daghan ang mga hinungdan og ang mga mosunod pipila lang niini:

- 1) Ang padayon nga pagdaku sa utang sa nasud ug ang bankaroteng kahimtang niini, gi-ablihan ang atong kinaiyahan sa pagsulod sa mga langyaw nga kapitalista.
- 2) Ang pagpamembro sa nasud sa World Trade Organization ug ang pagpamugos (*pressure*) sa mga dagkung nasud sa mga nagkalain-laing polisiya niini nga nakahatag og dakong implikasyon sa atong mga polisiya sama sa pagtugot sa mga langyaw'ng kapitalista nga pasipad-an ang atong kinaiyahan diha sa pagmina, pag-logging ug pagpalapad sa ilang mga *monocrop plantations* sama sa oil palm, pinya ug saging.
- 3) Ang paghimo og mga dili sakto ug klaro nga polisiya ilabi na diha sa pagprotekta sa kinaiyahan. Tungod sa walay klaro nga pag-implementar niini nagpadayon ang korapsyon og nahimo na kining kultura sa katawhan ilabi na sa mga naa sa katungdanan ug gahum.

- 4) Ang paspas ang padayong tamnan Tungod niini napalagpot ang mga Lumad ug mag-uuma sa ilang kaugalingong yuta ug napugos nga magpuyo sa

mga bukid. Sa pagsaka nila sa bukid gi-ablihan pod ang mga lasang sa kaingin aron aduna man lang kakuhaan og kita.

- 5) Ang kalisod ug walay trabaho mao ang nagpugos sa katawhan nga gubaon ang kinaiyahan pinaagi sa illegal nga pagpamutol sa mga kahoy aron mabuhi sa pang-inadlaw-adlaw. Dili na maninguha ang mga katawhan nga ampingan ang kinaiyahan tungod kay nawad-an na sila og paglaum o kaugmaon.
- 6) Ang kakulang sa kinaiyanhong kaamguhan sa atong katawhan diin kita ra usab ang paspas nga nagaguba sa atong kinaiyahan.

Unsa karon ang atong angayang buhaton?

- 1) Ang pag-demand sa kagamhanan nga ibalik ang total log ban sa tibuok Mindanaw labi na gayud sa mga old growth forests ug kasamtangang mga kalasangan.
- 2) Ang pagpahiluna og komprehensibong *land use policy* ilabi na gayud sa mga dapit nga anaa pa'y kalasangan nga nahabilin aron makonserba kini ug maprotektahan.
- 3) Ang pag-implementar og usa ka Natural Resource Management Agenda o *framework* (nga gipanday mismo sa katawhan), nga magsilbing giya diha sa paggamit, pagprotekta, ug pagkonserba sa atong kinaiyahan.
- 4) Ang pagpasiugda og mga *rainforestation* (dili lang *reforestation*) kansang katuyuan mao ang pagpahibalik sa atong rainforests, ang lasang nga dunay abilidad sa paghimo'g iyang kaugalingong ulan, gigamit ang ato mismong mga nitibong matang sa kakahoyan; rainforestation nga dili alang sa komersiyal nga katuyoan.
- 5) Ang pag-implementar og malahutayong sistema sa pang-uma nga dili makadaut sa kinaiyahan ug sa katawhan.
- 6) Ang pagsalmot o pag-apil og mga kalihokan nga pang-kinaiyahan sama sa mga *forums*, *rallies*, martsa, pagpirma og mga petisyon, ug uban pang kalihokan nga makapataas sa atong kaamguhan nga pangkinaiyahan.
- 7) Ang paghimo og mga lihoc nga dili makadaut apan makapahimsog sa kinaiyahan sulod sa atong panimalay ug

sa atong gamay nga katilingban o komunidad sama sa hustong pag-atiman sa atong basura, pagpananum og kahoy ug halaman, madaginitong paggamit sa tubig, ug uban pa.

- 8) Pag-amoma og mga maka-kinaiyanhong mithi diha sa atong kaugalingon ug sa atong matag pamilya labi na gayud sa mga kabataan.

Nasayod ka ba?

- a) Isip usa sa mga talagsaong mega-biodiversity nga nasud sa kalibutan, sa usa ka ektaryang lasang sa Pilipinas, mas daghan pa ang buhing binuhat nga naa niini kay sa tibuok nasud sa Amerika.
- b) Sa miaging usa ka gatos ka tuig, ang kalasangan sa Pilipinas ang nikunhod gikan sa 21 milyones ka ektarya niadtong 1900 ngadto sa 6 milyones ka ektarya sa tuig 1996 (DENR, 2005).
- c) Ang pagkunhod sa atong “old growth forest” gikan sa 70 porsyento ngadto sa 18 porsyento na lamang sulod sa dili ka-abot usa ka gatos ka tuig, ang posibleng labing paspas ug grabe sa tibuok kalibutan (ESSC, 1999).
- d) Tungod sa logging (legal o illegal), mawad-an kita og usa ka ektaryang lasang matag tulo ka minutos! Ingon niini ka paspas ang *deforestation rate* sa Pilipinas.

Mga Tinubdan

Critical Ecosystem Partnership Fund. 2001. Ecosystem profile: The Philippines. Available at http://www.cepf.net/xp/cepf/where_we_work/philippines/full_strategy.xml; accessed on 13 March 2007.

Davao City Panning. 2006. An anecdote from City Planning Office. December.

Department of Environment and Natural Resources. 2005. The Philippines' green environment. Available at http://ecogovproject.denr.gov.ph/Downloads/Publications/Fact_Sheet_green_environment2.pdf; accessed on 13 March 2007.

Environmental Science for Social Change. 1998. The decline of the Philippine forest.

Haribon Foundation. 2005. Bring back real forests. Plant native trees. January 5. Available at <http://www.haribon.org.ph/?q=node/view/100>; accessed on 12 March 2007

National Statistics Office. 2005.